

УДК 334.716.4

Джепшарова З.Р.

Методичні основи аналізу ефективності діяльності хлібопекарської промисловості

Однією з найважливіших характеристик успішного функціонування підприємств в умовах ринкових відносин виступає ефективність господарювання. Основними її чинниками є конкурентоспроможність, їх діловий потенціал, рівень фінансової усталеності підприємства.

У цьому зв'язку особливо актуальним стає дослідження проблеми оцінки ефективності господарства в цілому, окремих галузей, підприємств. Ефективність набуває статус головного критерію розвитку економіки на всіх рівнях.

Особливого значення розгляд проблеми набуває в даний момент, коли функціонування української економіки супроводжується спадом виробництва, розвитком несумлінної конкуренції тощо.

Хлібопекарська промисловість відчуває ті ж труднощі, що й економіка в цілому. Скорочення обсягів виробництва хлібопекарської продукції при зростанні їх вартісних показників свідчить про недостатньо ефективну роботу хлібозаводів. Проте, зниження обсягів імпортих поставок створило більш сприятливі умови для збуту вітчизняної продукції. Звертає увагу і той факт, що підприємства харчової промисловості найбільше адаптовані до ринкового середовища у порівнянні з підприємствами легкої промисловості. Це у значній мірі пояснюється традиційною орієнтацією українського споживача на вітчизняні продукти харчування.

Нами було зроблено спробу проаналізувати причини негативних явищ, що спостерігаються, і накреслити шляхи забезпечення ефективної діяльності хлібопекарських підприємств.

Загальні висновки проведеного дослідження зводяться до наступного.

В умовах ринкових відносин вихід підприємств із кризової ситуації багато в чому залежить від них самих, оскільки вони виступають самостійними господарськими одиницями, цілком відповідальними за результати своєї роботи. Проте, тільки правильно організований аналіз результатів може забезпечити дієвість і ефективність господарювання. Отже, виникає необхідність в уточненні критерія ефективності функціонування окремої господарської

одиниці. Державі повинна належати вирішальна роль у забезпеченні конкурентоспроможності, ефективності і справедливості ринку. Справедливий і ефективний ринок не створюється сам по собі, а є, зокрема, продуктом або результатом розумного законодавства, державного регулювання і забезпечення інформацією. На сучасному етапі розвитку економіки вкрай необхідним є використання єдиного показника ефективності. На підприємствах для поліпшення роботи орієнтуються на специфічні показники ефективності. На наш погляд, це право самих суб'єктів господарювання, хоча основними критеріями успішної роботи є все ж таки рентабельність, платоспроможність, фінансова усталеність кожного підприємства.

Проведений аналіз свідчить, що рівень ефективності виробництва в цілому і хлібопекарського виробництва в Україні, зокрема, не можна вважати задовільним. Випуск продукції хлібопечення скоротився більш ніж у 2 рази. Тільки в системі споживчої кооперації виробництво хліба і хлібобулочних виробів у 1999 році в порівнянні з 1990 роком знизилася в 4 рази.

Перехід до ринкової економіки вимагає наявності комплексного підходу до оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності хлібопекарських підприємств. Тому в сучасних умовах необхідною є детальна розробка системи аналізу ефективності з метою її практичного застосування на виробничих підприємствах. Методика комплексного аналізу ефективності діяльності підприємств, що використовуються практикою, значною мірою не відповідає вимогам. Вона вимагає використання показників планових завдань, що неможливо через нестабільність економіки. У зв'язку з інфляцією неможливим також є зіставлення з плановими завданнями.

Структура вартості майна і джерела його утворення, а також її динаміка дають визначене уявлення про фінансове положення виробничого підприємства. Розрахунки підтвердили, що в ринковій економіці критерії формування раціональної структури вартості майна і вкладених у нього засобів суто індивідуальні і залежать від специфіки діяльності конкретного підприємства, рівня управління і т.п.

На хлібопекарських підприємствах достатньо велика питома вага вартості основних промислово-виробничих фондів у складі всього майна. Проте, в даний час для більшості виробничих підприємств хлібопечення характерно використання морально і

фізично застарілих основних засобів, що негативно позначається на результатах роботи, і отже, на попиті на продукцію, що випускається.

На основі результатів дослідження виявлені такі резерви підвищення ефективності використання основних фондів хлібопекарських підприємств:

- підвищення темпів відновлення основних фондів на більш досконалі технічні бази і технології виробництва;
- підвищення змінності і безперервності роботи виробничого устаткування;
- збільшення питомої ваги активної частини основних фондів;
- ріст частки капітальних вкладень, що спрямовуються на реконструкцію і технічне переозброєння підприємств.

У процесі аналізу ефективності використання основних фондів виробничих підприємств вважаємо доцільним розраховувати коефіцієнти гідності, зносу, відновлення, вибуття і приросту основних засобів, що дозволить робити висновки про стан основного капіталу. Як показники ефективності використання основного капіталу на хлібопекарських підприємствах споживчої кооперації варто застосовувати показники фондівіддачі і рентабельності основних фондів.

У складі обігових коштів хлібопекарських підприємств значна питома вага припадає на матеріально-виробничі запаси, що необхідні для безперебійного процесу виробництва.

У результаті дослідження проаналізована система взаємозалежних показників ефективності використання оборотного капіталу, серед яких можна виділити: час обертання обігових коштів, коефіцієнти оборотності оборотних коштів, рентабельність оборотного капіталу. На підставі розрахунків можна зробити висновки про зниження коефіцієнтів оборотності обігових коштів, що свідчить про погіршення ефективності їх використання.

Звертає на себе увагу і той факт, що для хлібопекарських підприємств у порівнянні з підприємствами консервної промисловості характерні достатньо високі значення коефіцієнтів оборотності обігових коштів, що обумовлено специфікою діяльності підприємств: обмежені терміни реалізації готової продукції, майже повна відсутність незавершеного виробництва.

Одним із напрямків удосконалення управлінської, у тому числі й аналітичної роботи, є підхід до калькулювання собівартості, при якому планується і враховується не повна, а обмежена

собівартість: “директ – кост”. Цей метод припускає контроль лише за змінними витратами виробництва. На нашу думку, його використання у практиці роботи вітчизняних підприємств, у тому числі хлібопекарських, дозволить удосконалити методику прийняття управлінських рішень.

Інформація про фінансовий стан підприємства може бути основою для прийняття рішень: 1) кредиторам і позичальниками коштів, яких цікавить платоспроможність і ризик повернення позикових засобів; 2) акціонерами і засновниками підприємства, яких цікавить рентабельність акціонерного капіталу; 3) робітниками управління підприємством, які відповідальні за ефективне використання виробничих ресурсів і рівень усіх видів прибутків підприємства. До інформації про фінансовий стан підприємства виявляють значний інтерес постачальники ресурсів, закордонні інвестори, робітники податкової служби, страхових компаній, органів державного управління.

Фінансовий стан підприємства характеризується системою показників, ієрархічно пов'язаних між собою. На нижчому рівні знаходяться одиничні показники фінансового стану підприємства, що характеризують окремі аспекти стану фінансів, і які можуть бути безпосередньо розраховані на основі звітних даних підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Система показників фінансового стану підприємства

Для аналізу фінансового стану підприємства в умовах ринкової економіки застосовується система абсолютних і відносних показників, а також пов'язаних із ними фінансових коефіцієнтів, які відображають фінансовий стан підприємства: показники ліквідності, платоспроможності, прибутковості, ефективності використання активів,

прибутковість капіталу.

У прагненні вдосконалити існуючі методи оцінки фінансового стану підприємств ми зробили спробу поширити систему показників банків на систему промислового підприємства. Розглянемо це на прикладі об'єднання "Кримхліб".

Прибутковість капіталу визначалося відношенням: $E_0 = (\text{Балансовий прибуток}) / (\text{Статутний фонд} + \text{Резервний фонд} + \text{Спеціальний фонд}) = 4118 / (10095 + 19117 + 641) \times 100\% = 13,8\%$

Тобто, за такою оцінкою у створенні прибутку враховується участь не тільки основних й обігових коштів, що входять до статутного фонду, але і резервних, і спеціальних фондів.

Коли питання йде про категорію капіталу, то в країнах ринкової економіки "людський капітал" розглядають окремо, тому що фонд заробітної плати робітника дозволяє забезпечувати відтворення робочої сили. У наших умовах, коли заробітна плата складає 8-12% реалізованої вартості продукції, також треба враховувати "людський капітал", без якого процес виробництва є неможливим.

В об'єднанні "Кримхліб" зайнято 2497 чоловік, витрати на оплату праці склали за звітний період 8267,3 тис. грн.

Результати виробництва і, насамперед, прибутки залежать не тільки від матеріально-технічного капіталу підприємства, але і людського капіталу. Тому найбільш повно економічна ефективність може бути виражена формулою

$$E_{01} = \text{Прибуток} / (\text{Капітал} + \text{Людський капітал}) \times 100\%$$

або

$$E_{01} = \text{Прибуток} / (\text{Статутний фонд} + \text{Резервний фонд} + \text{Спеціальний фонд} + \text{Людський капітал}) \times 100\%$$

Під "людським капіталом" розуміються грошові витрати, спрямовані на утворення, виховання і зміцнення здоров'я людини. Якщо прийняти, що для формування кваліфікованого робочого і спеціаліста необхідно 20-25 років, то витрати, які враховуються в аналізі, мають охоплювати цей період. Якщо взяти за основу споживчий кошик 2000 року, то для задоволення фізіологічних потреб людини треба витратити 185,08 грн. на місяць або 2221 грн. на рік. Якщо витрати на формування людини по періодах до 5 років – 25%, з 6 до 10 років – 50%, від 11 до 15 років – 75%, понад 15 років – 100%, то середня сума для одного робітника визначається як:

$$25\% \text{ від } 2221 = 555,25 \cdot 5 \text{ років} = 2776,25 \text{ грн.}$$

$$50\% \text{ від } 2221 = 1110,5 \cdot 5 \text{ років} = 5552,5 \text{ грн.}$$

$$75\% \text{ від } 2221 = 1665,75 \cdot 5 \text{ років} = 8328,75 \text{ грн.}$$

$$100\% \text{ від } 2221 = 2221 \cdot 5 \text{ років} = 11105,0 \text{ грн.}$$

$$\text{Разом за 20 років:} = 27762,5 \text{ грн.}$$

За формулою складних відсотків обчислемо дисконований розмір витрат на підготовку робітника:

$$K_{\text{люд}} = [(1+r)^2 - 1] \cdot A,$$

де r – це банківський відсоток (Світовий Банк) – 0,05%; A – витрати на формування робітника за 20 років: $1,05^1 = 1, \dots, 1,05^{20} = 2,6533$.

Таким чином, "людський капітал" одного робітника об'єднання "Кримхліб" дорівнює

$$K_{\text{люд}} = [(1+0,05)^{20} - 1] \cdot 27762,5 = [2,6533 - 1] \cdot 27762,5 = 45,9 \text{ тис. грн.},$$

а весь "людський капітал" по об'єднанню складає $45,9 \text{ тис. грн.} \cdot 2497 \text{ чол.} = 114612,3 \text{ тис. грн.}$

Розрахуємо економічну ефективність, використовуючи запропоновані нами формули:

$$E_{01} = 4118 / (10095 + 114612,3) \cdot 100\% = 3,30\%$$

$$E_{02} = 4118 / (10095 + 19117 + 641 + 114612,3) \cdot 100\% = 2,85\%$$

Важливим питанням аналізу фінансових результатів діяльності виробничих підприємств є вивчення характеру розподілу і використання прибутку. Проведене дослідження показало, що для підвищення ефективної діяльності важливою є оптимальність у задоволенні інтересів держави, підприємства і робітників. Держава зацікавлена одержати як можна більше надходжень до бюджету; керівництво підприємства прагне спрямувати велику частину прибутку на розширення виробництва; робітники зацікавлені у підвищенні оплати праці. Тому питання розподілу чистого прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, є пріоритетними для хлібопекарських підприємств в умовах функціонування ринкових відносин. Тут і виявляється у кінцевому рахунку не тільки економічна, але і соціальна ефективність діяльності кожного підприємства.

Для підвищення ефективності використання ресурсів, доцільності їх вкладення в активи, збільшення швидкості обороту засобів більш пильну увагу варто приділяти мобільним засобам, тому що саме вони у випадку виникнення необхідності можуть у короткий термін покрити борги підприємства. Стан мобільних засобів визначається показниками ліквідності і платоспроможності підприємства.

Аналіз хлібопекарських підприємств показав, що платоспроможність хлібозаводів знаходиться на низькому рівні. Це має місце, головним чином, через нестачу власних обігових коштів, залежності

підприємства від зовнішніх джерел фінансування на кінець аналізованого періоду. Треба також відзначити мобілізацію значної частини засобів у поточних виробничих запасах на хлібозаводі.

Зроблені розрахунки показали, що за даного обсягу реалізації хлібозаводам буде потрібен досить тривалий термін, щоб покрити свої фінансово-експлуатаційні потреби. Тому необхідно скорочувати, у першу чергу, виробничі запаси і залишки дебіторської заборгованості.

Проведені розрахунки дослідження даних хлібозаводів показали, що у вітчизняній економіці в умовах становлення ринкових відносин згаданий важіль не використовується, що обумовлено високим інфляційним зростом рентабельності активів.

У рамках управління обіговими активами основна увага має приділятися аналізу і плануванню розміщення коштів. Саме таким способом можуть бути заплановані періоди найбільшої і найменшої наявності коштів. Це, крім того, створює умови для аналізу ефективності використання мобільних засобів і оцінки перспективного рівня платоспроможності підприємств.

Література

1. Балакін Р.Л. Передумови переходу до соціально-орієнтованої ринкової економіки. – К.: УСГА, 1992. – 51 с.
2. Борщевский П.П. Интенсификация производства пищевой промышленности. – К.: Урожай, 1989. – 135 с.
3. Джеппарова З.Р. Оценка финансового состояния предприятий // Экономика и управление. – 1996. – № 2. – С. 18-19.
4. Кириленко О.П. Распределение и использование прибыли предприятий пищевой промышленности. – М.: Фин. институт, 1988. – 16 с.
5. Попов А.П. Механизм формирования аграрного капитала. – М.: Рос. Академия предпринимательства, 1998. – 16 с.
6. Экономика пищевой промышленности. – К.: Вища школа, 1990. – 318 с.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2000 р.